

Ki járt a pokolban?

Egy rádióelőadás kedvéért vévén számba a régi pokoljáró magyarokat, arra a furesaságra jutottam, hogy a XVII. század két pokoljárójának elbeszélésében olyan szembetűnő a hasonlóság, amilyen csak azonos irodalmi forrásból, nem pedig azonos élményből szokott származni. Vegyük sorra őket. Korra régibbnek vallja magát *Fiátfalvi György* verse, amelyet a szerencsés kezű Szabó T. Attila tett közzé az Irodalomtört. Közlemények 1931. évfolyamának 74—86. lapjain. A záróversszak szerint 1626-ban, a Kisküküllő melletti szentgyörgyi scholában írta a magát verse szakkezdő soraiba rejtő Georgius Fiátfalvi, Ennek a névnek e korban való szerepét is tisztázta a közzétevő. Annál meglepőbb, hogy a pokolbeli látásnak tartalma teljesen egyezik azzal a látással, amelyet ugyancsak az Irodalomtörténeti Közlemények egyik régebbi évfolyamában (1915. 439—444. l.) a Mihály deák értékes kódexéből Dézsi Lajos tett közzé, s amelyet azóta irodalomtörténeti kézikönyveink is számontartanak *Mikházy Szécsi János Rettenetes Dolga* címen. (V. ö. Pintér, III. kötet, 491. lap.) Szécsi János vallomása végén tanura is hivatkozik: „az erdéli vajda és Rákocsi Sigmond nyoltsad magával, az hol temetésem vala, siratóim valának“. Megindulása az esemény időpontját 1645-be teszi. Szécsi prózában, Fiátfalvi versben mondja el a látottakat. A látottak elmondásának még a sorrendjében is megegyeznek. „Elsőben eljőve hozzám egy fejér galamb“, kezdi mind a kettő, s beszámol az angyal figyelmeztetéséről. Hősünk nagy betegségbe esik, de az angyal hirtelen és csodásan meggyógyítja. Minthogy az ígéretet emberünk nem tartja meg, újra megjelenik a galambangyal, megmutatja angyalvoltát és új figyelmeztetéssel eltűnik. Ekkor nagy álom száll hősünkre s az álomban Lucifer komornyikja lép melléje, s leviszi a pokolba. Ott előbb a fejedelem asztalához jutnak, majd végignézik a fősvények, rágalmazók, szitkozódók, hamisak, uzsorások, kártyázók, cifrálkodók stb. büntetését. A két szöveg viszonyát ez a hely példázza:

I. A vers:

„Innet előbb menénk egy kús setét bótba,
 Az mely sok arannyal ékesítvén vala
 Ennekem azt mondá, hogy fel vegyek abba
 De nem vön lelkem rá, hogy fel vegyek monda.
 Jó szereneséd neked, hogy abban föl nem vól,
 Mert fel gyulasz vala annak melegétől
 Az arany azt hozta volna nagy szép színből,
 Hogy meg emécsztettél volna mindenestől.

II. A próza:

„Ismét előbb mönénk, és mönénk egy sötét barlangba, ki teli vala arannyal, monda az ördög. Végy benne, én nem vevék. Mondá az Komornyik: jó szöröneséd hogy nem vél: mert ha vöttél volna: az mind tűz volt és mindjárt égtől volna.“

Valamelyest ki is egészíti a két szöveg egymást. A prózai szöveg nem részletezi a pokol előtt lévő tavat, nem sorolja el a pokol folyóinak neveit, a paráznák büntetésénél sem szó tanítást közbe, elhagyja a bűnösökkel való beszélgetés nehézségének hangsúlyozását is (111—114. vsz.); viszont a vers szenved azáltal, hogy a császárok, királyok és urak szekere (nem serege!) a bemutatásbau megcsönkult, hogy a tolvajok jutalmának festése előtt egy versszaknyit elhagyott, hogy Lucifer asztalának körét kihagyta, hogy a pokolból való kijutásról elfeledkezik.

A két látomás stílusának összevetése arra vezet, hogy a próza nem keletkezhetett a versből; a prózai feloldásban bizonyára megmaradt volna egy-két mondat vagy sor. A vers annak a kornak szokásos bőbeszédűségével oldja fel a látomást; az tehát nem mondható elképzelhetetlennek, hogy Fiátfalvi a magyar prózából írta át versszövegét. A keletkezést megkötő évszám ennek nem mondhatna ellen, mert hiszen a vers csak késői, XVIII. századvégi másolatból ismeretes, s a másolóról a közlétező is megállapítja, hogy kisebbműveltségű, gyakorlatlan ember volt. Mégis azt tartom valószínűnek, hogy a két látomás közös forrásra megy vissza. De egyik szövegnek sincs köze Nyéki Vörös Mátyás verséhez, amelyet a verses szöveg kiadója gazdag látomásirodalmunkból megemlít.

Alszeghy Zsolt.

Grillparzer londoni magyar ismerőse.

Grillparzer 1836-ban utazott Franciaországban és Angliában. Erről az útjáról naplót írt, amelyben a következőket olvassuk: „Hatte verschiedenes vor, beschloss aber zu Figdor¹ zu gehen, um das Nähere wegen der Partie nach Windsor zu erfahren. Fand ihn dort mit ein paar preussischen Windbeuteln, die ihn um Geld prellen wollten, die er aber herzhafte ablaufen liess. Endlich kam auch Eötvös, ein armer Teufel von Ungarn, der nach Nordamerika auswandern will“. (London, június 7.)

Ennyi az egész, amit Eötvösről ír. Ki ez az „armer Teufel von Ungarn?“ Egykorú magyar feljegyzésekből kiderül, hogy Eötvös Mihályról, Kölcsey volt követtársáról van szó. Amikor — Kölcseyvel együtt — a követségről lemondani kényszerült, elment Károlyi György grófhoz, akinek bejelentette, hogy kivándorol Amerikába, mert elvesztette egy jobb kor utáni reményét és „szabad intézmények“ után vágyódott. Károlyi lebeszélte tervéről. „Kár is lenne e becsületes ember és jó hivatalnokért, ha azt a hazza és a megye elveszíténé, főképp miután ily emberek száma vajni kevés minálunk.² Ez 1835-ben volt. Károlyi hiába tartóztatta Eötvöst. A következő év tavaszán elindult a messze útra — mint Grillparzer naplójából kitűnik — Anglián keresztül. Nagy Károly, Lenau barátja, a híres csillagász, aki egy évig (1832—33) utazott az Egyesült Államokban, ott tiszteletül polgári diplomát kap, Jackson elnök barátságát is megnyeri, úgylátszik tanácsal, ajánlásokkal láthatta el Amerikába készülő honfitársát, mert Bártfay Lászlóhoz írt levelében (Bécs, 1836 május 16-án) így emlékezik meg róla: „Eötvös úr tegnap elutazott, ajánlásod után megtettem (de nélküle is tettem volna) mindent, mit kedve szerént és szükségeihez szinte mint tehetségemhez tettem. Ma hallom azonban, hogy egy lányt vagy asszonyszemélyt is vitt magával, így legalább puhán fog nyugodhatni a szabadság légében...“³

Az életunt és „a hazai viszonyoktól elkedvetlenedett“ Eötvös

¹ Figdor bécsi ismerőse Grillparzernek, London nevezetességeit mutatta meg az osztrák költőnek.

² Lónyay Menyhért emlékirata gróf Károlyi György felett.

³ Levéltár. Nemz. Múz.

Mihály két ízben utazott ki Amerikába. Nehéz küzdelmek, súlyos megpróbáltatások után, teljesen kiábrándultan tért vissza hazájába (Lónyay).⁴

Fest Sándor.

A Szencsey-dalokkönyv egyik énekéhez.

Thaly a *Régi magyar vitézi éneknek és elegyes dalok* (1864) első kötetében „Törökök ellen hadakozó magyar vitézek fohásza” címen közli a Szencsey-dalokkönyv egyik csonka énekét; kor-meghatározásul ezt jegyzi a cím alá: A XVI-ik vagy XVII-ik századból. Az ének kezdősora: *Panaszát Ur Isten mi szegény hazánknak*. Ez az ének Szencsey dalokkönyvébe Szenczi Molnár Albert Imádságos könyvecskéjéből került. Az előttem lévő 1620. évi kiadás 387—88. lapján van meg ezen a címen: *Magyarországnak panasza és Síralmas Könyörgése az Ur Istenhez*. Nótája: *Irgalmazz Ur Isten Immáran...* vagy: *Az én életemnek minden idejében*.

Molnár kiadásából a szöveget ki lehet egészíteni; a Szencsey-dalokkönyvből három versszak szakadt ki. Ezek:

Evangéliumnak praedikáltatása,
Zönögjön közöttünk ő nagy hangossága
És könyörgésünknek dieséretmondása,
Mind éjjel és nappal ő nagy buzgósága.
Igéreted szerint mi könyörgésünkben,
Hallgass meg Ur Isten fejenkint ezekben,
Tarts meg végig minket egymás szeretetben,
Hogy örök életben veled legyünk menyben.
Diesértessél menyben lakó kegyes Isten,
Az te szent fladdal, Christussal egyemben,
Magasztaltassál fel te dicsőségében,
Szent Angyalidtól is áldassál menyekben.

A versfőkből *Paulus Högié* olvasható ki. Valószínű, hogy a dalokkönyv kiszakadt levelének többi részét az a másik ének foglalta el, amelyet ugyancsak Molnár közöl *Más, Oh én két szemeim nótájára* címmel, *Végy fegyvert kezekben Ur Isten* kezdősorral.

Alszezghy Zsolt.

⁴ L. cikkemet: Adalékok az emigráció előtti amerikai és magyar érintkezések történetéhez. *Uránia*, 1921, 1—4. sz.